

ИЗВЕШТАЈИ О ПРОУЧАВАЊУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ НА ТЕРЕНУ.

АНТИЧКО НАСЕЉЕ КОД СЕЛА ПРИЛЕПЦА.

Службујући дуже времена у Прилепу, имао сам могућности да боље упознам његову околину, нарочито у археолошком погледу. Распитујући се код мештана о старинама, пало ми је у очи да се највише помињу Чепигово (Чепiгoo) и Прилепац. У исто време дошла су ми до руку и „Възпомина-
ния“ Н. Еничерева, у којима и он помиње Прилепац као налазиште старина, пазатим кроз уста једног мештанина наводи народно предање о Прилепцу овако:

„От под земи, кај што је била пропадната црквата свети Никола¹⁾, се одило дóри до селото Прилепец. До Прилепец имаат еден безистен под земи, а óколо безистенот имаат темелишта, от старó време. Мнозина луђе влégле в тој бeзистен, и јас со татка ми и един сeланец сме влégле eднaш да бaраме или да 'и вiдимe пáрите опкóлени от eдeн смóк, спорeт како што ни вeлeше сeланецот; áрно ама нiшто не вiдовмe, само вiдовмe eднa бeлa мeрмеринa плочa, зазiдaнa во зiдот и која-то имаше óвај натпис:

ΤΙΤΟΣ ΦΛΑΒΝΟΣ
ΔΟΜΗΤΙΑΝΟΣ ΜΑ
ΚΕΔΟΝΟ ΑΡΧΗΣ²⁾

Мнозина кóпане во тоá место за да барат пáри, áрно ана нiкакви пáри не се нашле, а пак кáмење дeлкани сýма. Се прикажуа от старi оти тоá место било како пазáриште, кога бил грáдот Прилеп помежду реките Црна и Блáто.“

Ова белешка је још више појачала мој интерес за Прилепац, те се једнога дана упутим тамо. — Данашњи Прилепац је доста бедно село на западном кршевитом подножју планине Селечке; од Прилепа је удаен око 6—7 км. у ј. и. правцу. Више самога села налази се „градиште“, т. ј. рушевине некога утврђења, које народ, као и све остале тврђаве у овоме крају, доводи у везу са краљ-Марком. Одмах на уласку у село, са десне стране пута, налази се једна минијатурна „капела“, у којој од хришћанског има само једна икона. Али њени зидови и једна врста камене трпезе, која се употребљава при заветинама, даћама и т. д., све је од старог мермерног архитектонског камења — од стубова и разних одломака профилованог и орнаментисаног камења. У самој капелици усправљена је једна плоча (52 × 30 × 7 cm), на којој су у полукругу израђене две шишарке. Код сеоског пољака нашли смо велики број цигаља, од којих су неке дугачке по пола метра и ишаране прстима. Он нам показа и једну мермерну плочу (52 × 28 × 9 cm) са натписом, који је оштећен и лево и десно. У колико се натпис сачувао, гласи:

¹⁾ У Чепигову, 15 km западно од Прилепца.

²⁾ Према исправљеном читању г. Др. Николе Вулића, проф. Университета, коме сам захвалан како за остале преписе, тако и за извесне напомене.

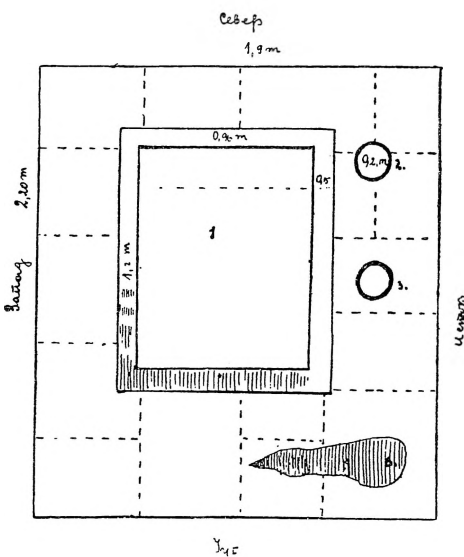
ΟΥΑΔΕΡΙΟΝ
ΛΛΙΑΝΟ
ΑΕΤΩΝ
ΔΕΡΙ
НСО
ΙΟΥΛ
ΚΛΗΜ

Плоча се завршава горе забатом и акротеријама; испод њих је полукружно поље орнаментисано шишарком¹⁾). На наше питање од куда му то, одговорио нам је: да је све то ископао код „безистена“, који се налази ниже села усред њива. — То је мало уздигнуто земљиште, око 40 m у четврт, по коме су свуда разасути комади цигле, црепа, грнчарије, малтера и другог грађевинског материјала. У средини се видела нека рупа ограђена мермерним плочама, али засута камењем. За њу нам рекоше да је то улаз у „безистен“.

Добивши новчану помоћ од Музеја Јужне Србије и госп. Буге Борисављевића, онда великог жупана у Битољу, могли смо под руковођењем госп. Dr. Николе Вулића, проф. Универз., да не само потпуно очистимо гробницу, која је била потпуно засута камењем, већ да и у њеној околини извршимо неколико пробних копања. Одмах се показало да је „безистен“ у ствари некропола једног велаког античког насеља, које је, изгледа, захватило све поље у атару Прилепца и суседног села Волкова. Источно од „безистена“ откопали смо остатке једне куће, у којој се јасно распознају разна одељења за становање, као и кухиња. Северно, пак, ерозија једнога потока изнела је на видик остатке од пећи за печење грнчарије. Мало даље, не дубље од 30—40 cm испод земље, такође су остаци неке полукружне грађевине са јасним траговима велике ватре. Како су овде у близини откопане и земљане водоводне цеви, намеће се мисао о купатилу. У његовој близини на великом простору налазе се по површини разасути каменчићи некога мозаика, кога нисмо успели пронаћи.

Сам, пак, „безистен“ је окружен око 90 cm дебелим зидом, у коме се налази много изломљеног мермерног камења, па и читаве плоче. Улаз у некрополу био је са западне стране, где су откривене степенице од преко 1 m великих обрађених мермерних плоча. У овоме ограђеном простору откривено је такође неколико великих мермерних плоча (110 × 60 cm), које по својој обради јако потсећају на седишта у античким позориштима. Јамачно су то остаци од неке велике грађевине, која се ту дизала; неколико оваквих плоча видели смо и у селу Прилепцу. Ту је и одломак једнога стуба, дугачак 2 m, чији ће базис бити, ваљда, онај што смо га нашли на северној страни, са спољашње стране зида (промер базиса и стуба је истоветан). Мало дубље у земљи нађен је око 1 m дугачак фрагмент ванредно лепо орнаментисаног фриза. Десно од улаза у главну гробницу откопано је више гробова, са три стране покривених плочама. У њима су нађени једино остаци костију.

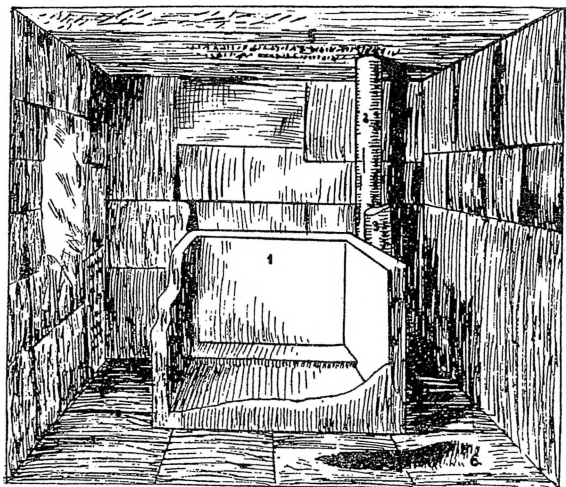
Као што рекосмо, улаз у гробницу представља један отвор са пречником око 2 m. Кад се одозго вертикално спустимо за 2·50 m, стајемо на другу мермерну плочу, на којој је такође отвор, али за половину ужи од првога, тако да је потребно прилично еластичности да се

Сл. 1. — Основа гробнице.

¹⁾ Плоча се сада налази у Музеју Јужне Србије у Скопљу.

човек овуда провуче. На први поглед види се да је овај други, ужи отвор насилно начињен, т. ј. плоча је пробијена. Према обавештењима, које смо добили од мештана, ово су урадили турски жандарми, који су ту долазили и ноћу отварали гробницу са уверењем да је ту силан новац сакривен, који се може узети само ноћу док још спава онај „смок“ (велика змија), који то благо чува. Тек кад се овуда провучемо и спустимо, налазимо се у самој гробници. То је једна четвртаста соба, дугачка 2.20 m, широка 1.90 m, а висина услед косе таванице варира између 2.15 m и 1.85 m (Слика 1 и 2). Под, таваница и све четири стране обложене су углачаним мермерним плочама, које каткад достижу врло велике димензије, као што су оне на таваници; оне захватају целу ширину собе. При пажљивијем расматрању грађевинског материјала, који је за зидање гробнице употребљен, види се да су то сполија, и то вероватно од оне грађевине, чије смо стубове и фриз раније нашли. Са леве стране у зиду, као и са десне при улазу на поду, недостају по једна или две плоче. Ово су разбили турски пљачкаши, тражећи, ваљда, у суседној одаји благо, пошто га овде нису нашли. У средини ширине, а мало више према северу помакнут, налази се саркофаг, који је такође разбијен и опљачкан тако, да у њему сем лобање и неколико костију ништа друго нисмо нашли. Његове су димензије: 1.20 × 0.96 × 0.15 m. Источно од саркофага су два мермерна стуба, који држе таваницу; њихов пречник је 0.20 m. Један од њих је такође преломљен, али је одбијени део ту остао. На средњој таваници је натпис:

Сл. 2. — Вертикални пресек гробнице.

Βω]ΜΟΝ → 35 cm ← ΜΑΡΚΙΑΝ → 45 cm ← ΙΟΥΛΙΑΝ
 ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ → 75 cm ← Σ[ωρ]ΠΑΤΡΟΥ
 ΓΙΟΥΣΤΗΝ ΣΥΜΒΙΟΝ ΑΡΕΤΗΣΕΝΕ[κτιη]

У горњем левом углу има такође једна плоча са натписом (0.60 × 0.35 × 0.28 m). Натпис, писан нешто грубљим словима, гласи:

///ΑΙΟΥ ΔΙΑΘΗΚΗ(?) ΟΙ ΜΕΝΙ[Π]
 ΠΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΚΡΑΤΗ
 Σ ΜΕΝΙΠΠΟΥΦΥΣΗ ΔΕ ΑΓΡ
 ΙΠΠΑ ΚΑΙ ΑΝΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡ^μ
 ΕΝΙΔΗΣ ΜΕΝΙΠΠΟΥΦΥΣΕ
 ΔΕ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥ ΑΜΑΡΑΙΟΥ

Нисмо могли сазнати шта су турски пљачкаши нашли, али, судећи према оно неколико стварчица које смо ми нашли, изгледа да им се труд исплатио. Више главе, на земљи, нађен је грлић од црвеног земљаног суда, ванредно лепо орнаментисан палметама. Нађен је и грлић од једног стакленог суда. На земљи крај саркофага један комад свилене тканине, која се упркос лежању у води очувала (гробница је била напуњена водом, коју смо избацили). У блату поред саркофага нађен је један брош од кованог злата са два опала, који су од воде доста оштећени.¹⁾ — Ту, у непосредној близини гробнице, нађен је минијатурно израђен бронзани сатир¹⁾; једна оловна фибула у облику розете¹⁾ и један месингани украс за врата („звекир“), на коме је врло лепо и до детаља

¹⁾ Сада у Музеју Јужне Србије у Скопљу.

израђена глава голобрадог мушкарца са шлемом и крилима са обе стране.¹⁾ А г-ца Бећаревић из Прилепа, студ. фил., недавно је јавила да је опет ту негде нашла једно копље.

Али, са овим није ни близу поменуто све оно што се налази у Прилепу и у његовој најужој околини. Да наведемо само још неколико података:

Око 2 km северно, данас у атару села Волкова, налазе се многи гробови, које мештани приликом орања каткад отварају. — Тако је пре три године у једном таквом гробу нађена једна врло лепо израђена здела од црвене земље,¹⁾ једна сребрна кашичица¹⁾ и један масиван златан прстен са гемом која представља шкорпиона.¹⁾ Одмах испод тога гроба приметили смо доста велику плочу. Кад смо је подигли, под њом се указао доста дубок бунар. У муљу, који смо отуда извадили, нашли смо, истина изломљену, али врло лепу уљаницу од беле иловаче, на којој је озго израђен Меркур са кесом у једној руци и трозупцем у другој, а пред њим овца. Ту у непосредној близини је опет једна капелица, начињена искључиво од камења донесеног из Прилепца. Међу овим камењем нашли смо рељеф трачког коњаника;¹⁾ затим жртвеник, укопан у земљу, са рељефом мушкарца (димензије изнад земље: $0.80 \times 0.42 \times 0.30 m$). Ту је и фрагмент неке статуе, од које су остали само набори од хаљине ($0.37 \times 0.30 \times 0.15 m$). Налази се и одломак мермерне плоче, чије су горње ивице украшене палметатама, а у средини розетом. — Одатле је и овај исписани фрагмент ($0.15 \times 0.11 \times 0.10 m$):

ΔΙΛ
ΝΟΥ
ΔΙ
ΕΣ

Према тумачењу г. Dr. Вулића могло би се читати:

δν]ΔΡΑ
...η ΟΥ [αλερια]
κ]ΔΙ
τ]ΕΣ

Мало ниже села, налази се старо црквиште и гробље, на коме су огромни блокови обрађеног мермера донетог из Прилепца. — Поменућемо још, да су у Прилепцу нађени и да се непрестано налазе многи новци. Сви они, без изузетка, припадају јелинистичком добу. Али и поред несумњивих и многобројних трагова некадашњег великог и напредног насеља у Прилепцу, поред знатног броја нађених писаних споменика, још се није нашао ниједан, који би нам казивао име тога насеља. Можда је то стара Σεραμίαε. То би се подударало са Пајтингеровом таблом, али то за сада може бити само претпоставка. — Даља истраживања и откопавања можда ће и у том правцу унети више светлости.

Милован Кокић.

¹⁾ Све се ово налази у Музеју Јужне Србије у Скопљу.